

them themselves), justifying it with the need to fill the obvious gap in historiography.

In addition to the edited version of the manuscript left behind by Škapur, this book also includes a preface, signed by the editorial board, as well as the short biography and bibliography of the author, put together by K. Bašić. Especially insightful and refreshing part of the book is its preface: it brings some valuable academic reconsiderations of previous historiographic representations of the Bosnian uprising, as well as remarks which are crucial for better understanding of the Škapur's take on the subject-matter.

Odnos osmanskih vlasti prema Bosanskom ustanku (1875-1878.) offers a representation of the Ottoman politics and selected events during the time of the Bosnian uprising of 1875-1878 from which scholars can benefit immensely. As the book is strongly rooted into the Ottoman archival material and provides an insight into the hitherto neglected point of view of the Ottoman political actors and administrative officials, it adds fresh new colours to the historical image of one of the biggest crises in the late history of the Ottoman Empire. This makes a fine case to consider it as a welcomed addition to scholarship. However, it is also a book that harbours a problematically traditional approach of the "history of events", with all of the disadvantages that such an approach implies. Moreover, it may even be considered as an unfinished product, for it is a posthumous publication of a manuscript from the 1970s, whereas the author did not have a chance to prepare it for the publication himself. Thus, I hope that this book will serve as a catalyst that would encourage future researchers to find some "new" primary sources and readdress this important issue. But this time it should be done

with a stronger comparative and polemical perspective, and by considering recent theoretical frameworks and debates.

FAHD KASUMOVIĆ

Hana Younis, *Od dućana do pozorišta. Sarajevska trgovačka elita 1851-1878., Historijske monografije, knj. 15, Dobra knjiga, Sarajevo, 2017, 353 str.*

U bosanskohercegovačkoj i stranoj historiografiji do sada nije bilo djela u kojem se u cjelini razmatra trgovačka elita u Sarajevu u periodu od 1856. do 1878. godine. Ta problematika je bila zastupljena samo fragmentarno, u okviru izučavanja pojedinih aspekata društvene i ekonomske historije Bosne i Hercegovine u navedenom periodu. Knjiga dr. Hane Younis, koja predstavlja djelomično prerađenu doktorsku disertaciju odbranenu na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 8. novembra 2012. godine, postojeću prazninu popunjava u znatnoj mjeri. Obima je 353 strane, od kojih se na glavni tekst odnosi 243 (11-254), na zaključak na bosanskom, engleskom i arapskom jeziku 13 strana (339-356), popis korištenih izvora i literature 17 (255-272), priloge 11 (273-284) i na registar ličnih i geografskih imena 40 (285-325). te na sadržaj četiri strane (349-352). U nizu dat je prateći kritički aparat sa 1246 napomena u ujednačenoj formi. Pored uvodnih razmatranja knjiga je koncipirana iz tri glave sa po više kraćih poglavlja. U uvodnim razmatranjima autorica je ukazala na značaj teme i njenu istraženost u historiografiji, definirajući problemski okvir za njeno kompleksnije sagledavanje.

U prvoj glavi knjige pod naslovom *Društveno-ekonomske promjene u Osmanskom*

carstvu u XIX stoljeću i njihov utjecaj na stvaranje trgovačke elite u Sarajevu autorica ukazuje na uzroke i posljedice Tanzimata, a posebno na ekonomske reforme u Osman-skom carstvu, te njihov utjecaj u Bosanskom ejaletu i njihove primjene u Sarajevu. Posebnu pažnju autorica je posvetila liberalizaciji tržišta i stagnaciji esnafske organizacije koja je, nakon gubitka zaštite od zvaničnih vlasti, stvorila preduvjete za socijalno-ekonomsku diferencijaciju jednog malog broja trgovaca, koji će ponijeti epitet trgovačke elite. Promjene u načinu trgovanja i formiranje sarajevske trgovačke elite posmatrani su kroz vremensko razdoblje i historijske okolnosti u kojima su tradicionalni esnafski običaji nestajali, kao i na promatranju privrednih, kulturnih, političkih i drugih faktora koji su uzrokovali te promjene. U mjeri u kojoj to arhivska građa dozvoljava, autorica je izvršila analizu strukture sarajevske trgovačke elite. S obzirom na njenu kompleksnost i nedostatak prvorazrednih izvora, u sarajevsku trgovačku elitu ubrojani su trgovci kojima je ekonomska moć omogućavala da trguju van granica Bosanskog ejaleta/vilajeta, ali i van granica Osmanskog carstva uopće i kojima je trgovina bila osnovno zanimanje od kojeg su isključivo i konstantno uvećavali svoj trgovački kapital.

Druga glava knjige pod naslovom *Poslovni život trgovačke elite u Sarajevu u drugoj polovini XIX stoljeća* podijeljena je na devet poglavlja. U prvom poglavlju napravljena je kratka analiza razvoja trgovačkih kuća, od njihovog osnivanja pa sve do okupacije Bosne i Hercegovine, 1878. godine. Zavisno od raspoložive arhivske građe, autorica prati tri generacije trgovačke elite u Sarajevu u XIX stoljeću kroz koje se jasno može pratiti uzdizanje i širenje prve i druge, dok je treća generacija uglavnom

bila ta koja je imetak dijelila i u određenim slučajevima postepeno propadala. Autorica posebno naglašava da je izuzetno važnu ulogu za shvatanje trgovine uopće imalo razumijevanje njenog sistema. U drugom poglavlju autorica je izvršila detaljnu analizu načina poslovanja koji je praktikovala sarajevska trgovačka elita, ukazujući na činjenicu da se taj sistem, koji je u osnovi bio zasnovan na dužničko-povjerilačkim odnosima, u praksi nije mijenjao, bez obzira na materijalne mogućnosti. Posebno ukazuje na činjenicu da je razumijevanje tog sistema bilo od velike važnosti ne samo za rad sarajevske trgovačke elite nego i za razumijevanje ekonomskih odnosa tog vremena. U trećem poglavlju pod naslovom *Artikli kojima je sarajevska trgovačka elita trgovala u drugoj polovini XIX stoljeća* autorica ukazuje na njihov obim, smjer i vrste. To poglavlje koncipirano je prema vrsti artikala i podijeljeno na *Krznna*, *Tekstil*, *Prehrana* i *Ostali artikli*. Analizom obima i vrste artikala autorica ukazuje na udio koji je sarajevska trgovačka elita imala u uvozno-izvoznoj trgovini pojedinih artikala u odnosu na cjelokupan obim Bosanskog vilajeta. U narednom poglavlju autorica razmatra *Načine plasiranja robe* kod sarajevske trgovačke elite, zavisno od obima, udaljenosti i važnosti određenih centara. U tom poglavlju autorica posebno analizira plasiranje i kupovinu robe putem komisionara ili posrednika, zatim preko otvaranja filijala, kao i učestvovanje na sajmovima, panadžurima i vašarima. S obzirom da je druga polovina XIX stoljeća bila period intenzivnije izgradnje puteva, u petom poglavlju je rekonstruisan način na koji je sarajevska trgovačka elita transportirala robu i poštu, te koliko je izgradnja puteva, osnivanje *Kolskog podvoznog društva* i

regulacija prijevoza utjecala na svakodnevni transport robe, naglašavajući ulogu kiridžija kao najvažnije karike u prijevozu artikala. Autorica posebno ukazuje na činjenicu da je kompletan sistem trgovine direktno zavisio od međusobne komunikacije, koja se u periodu druge polovine XIX stoljeća, kao i prije, odvijala putem pisama. Kako je sarajevska trgovačka elita slala i dobivala svakodnevnu korespondenciju, također je predmet razmatranja u tom poglavlju. Šesto poglavlje tematski je posvećeno carinama. S obzirom na važnost sarajevske trgovačke elite u ukupnom uvozu i izvozu robe, kako unutar Osmanskog carstva tako i prema Austrijskom carstvu, neophodno je bilo posebno analizirati pitanje, kako unutrašnjih tako i vanjskih carina. Visine carine, te načini prijelaza preko njih, također su posebna pitanja u tom poglavlju. *Momci* naslov je sedmog poglavlja u kojem autorica razmatra odnos između sarajevske trgovačke elite i njihovih zaposlenika. S obzirom na to da je obim poslova sarajevske trgovačke elite zahtijevao i znatan broj zaposlenih radnika, u ovom poglavlju autorica traga za odgovorom na nekoliko pitanja: na koji način se zapošljavala radna snaga, kako i koliko su bili plaćeni, te kakav je bio njihov međusobni odnos. Autorica posebno ukazuje na činjenicu da je jedna od veoma važnih i čestih pojava u drugoj polovini XIX stoljeća, a na koju ukazuje i arhivska građa, bila pojava bankrotiranja. U osmom poglavlju autorica traga za odgovorom na nekoliko pitanja: da li je neka od trgovačkih kuća koje su pripadale sarajevskoj trgovačkoj eliti bila njen dio i da li je bankrotiranje trgovaca imalo indirektno posljedice na rad sarajevske trgovačke elite. Posljednje, deveto, poglavlje glave odnosi se na razmatranje niza dodatnih poslova kojima je sarajevska

trgovačka elita pokušavala uvećati svoj kapital. Posebnu pažnju autorica je posvetila sarafskim i kreditorskim poslovima, trgovini havalom i banknotama, osiguranju valute putem aždije, kupovini kmetskih i čiflučkih selišta, zakupljanju državnih licitacija, preprodavanju sitne stoke i njihovih proizvoda kao i rentijerstvu.

U trećoj glavi knjige pod naslovom *Život izvan trgovine* autorica se posebno osvrnula na segment svakodnevnog, koji podrazumijeva društveni i privatni život, kako bi se slika o sarajevskoj trgovačkoj eliti u posljednjim decenijama osmanske uprave kompletirala. Tu cjelinu autorica razmatra u pet poglavlja u kojima se donosi kompleksna slika javnog i privatnog i njihova međusobna uvjetovanost. U prvom poglavlju, koje se odnosi na učešće sarajevske trgovačke elite u radu zvaničnih institucija u Sarajevu u drugoj polovini XIX stoljeća, autorica ukazuje na njihov odnos sa zvaničnim vlastima, službeno ali i privatno. Na osnovu detaljne analize autorica ukazuje na činjenicu da je kod trgovačke elite aktivnu političku ulogu u Sarajevu imao pravoslavni element, čemu je pridonijela i njihova uloga pred zvaničnim vlastima. *Druženja* su bila posebno pitanje koje autorica promatra kroz dva aspekta, koji ukazuju na povezanost socijalnog statusa sa društvenim životom i promjenama u svakodnevnom životu. U zavisnosti od načina na koji su praktikovana, autorica posebno posmatra *Tradicionalna druženja* i *Druženja odabranog društva*. S obzirom na utjecaje koji su druženja imala, u sklopu ovog poglavlja autorica ukazuje i na određene pojave u obliku *Pomodarstva*, kojima je sarajevska trgovačka elita bila sklona. U narednom poglavlju autorica je posebnu pažnju posvetila pitanju u kojoj su mjeri finansijske mogućnosti utjecale na odnos sarajevske trgovačke elite prema vjerskim institucijama,

zaključujući da je religioznost, koja se uočavala u svim segmentima života, bila sastavni dio kako javnog tako i privatnog u tradicionalnom sarajevskom društvu, a odnos bogatih trgovaca prema vjerskim institucijama je predstavljao važno pitanje za sagledavanje njihovog rada, ali i ugleda koji su imali. U četvrtom poglavlju autorica je posebna pažnja posvetila promatranju privatnog života kroz pitanja privatnog prostora i promjena koje su bile vidljive u načinu izgradnje objekata kod dijela sarajevske trgovačke elite. Posebno je ukazano na načine sklapanja brakova i pitanje izbora porodice sa kojom su se *prijateljili*. Odnos unutar porodice je također jedno od pitanja koje autorica razmatra u tom poglavlju, s ciljem da privatni život sarajevske trgovačke elite bude jasniji, a slika o njima i njihovim težnjama, željama i strahovima, koja se jedino kroz privatno i može sagledati, bude potpunija. U posljednjem petom poglavlju autorica daje odgovor na pitanja na koji su se način liječili pripadnici sarajevske trgovačke elite, kakav je bio njihov odnos prema zdravstvenoj kulturi, shvatanju smrti, ali i promjenama u odnosu prema umrlom, a posebno objavi smrti, vidnih pred kraj osmanske uprave u Bosni i Hercegovini.

Autorica dr. Hana Younis je pokazala veliku sposobnost u obradi složene teme, formiranju naučnog aparata, stručnoj interpretaciji izvorne građe i literature kao i donošenju zaključaka zasnovanih na vjerodostojnim činjenicama. Monografija je rezultat obimnog naučnoistraživačkog rada, urađena je stručno i temeljito i bit će nezaobilazna u budućim istraživanjima socijalne historije Bosne i Hercegovine u XIX stoljeću. Ljubitelj prošlosti u njoj će pronaći dio mozaika koji je nedostajao da bi se dopunila slika o tadašnjem vremenu i procesima koji su se odvijali i u velikoj

mjeri će obogatiti naša saznanja. Stoga se toplo preporučuje za čitanje.

ZIJAD ŠEHIĆ

Amila Kasumović: *Austrougarska trgovinska politika u Bosni i Hercegovini 1878-1914, Udruženje za modernu historiju (UMHIS), Sarajevo 2016, 396 str.*

U vrijeme kada bavljenje poviješću podrazumijeva politiziranje iste, i kada se politička zbivanja drže jedino "atraktivnima," teme poput trgovine iz domena društveno-ekonomske historije, neopravdano su ostajale na margini istraživačkog postupka. Iako trgovina u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave, predstavlja važan segment društveno-ekonomske zbilje, ona je istražena samo fragmentarno, u okviru rasprava o kolonijalnom karakteru austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini. Knjiga *Austrougarska trgovinska politika u Bosni i Hercegovini 1878-1914*, osim što je popunila postojeću prazninu u historiografiji kada je u pitanju ova tematika, iznjedrila je jednu drugačiju interpretaciju trgovinske politike koju je austrougarska uprava gradila na tlu Bosne i Hercegovine. Kombinirajući u svom pristupu ekonomsku i pravnu historiju, autorica nastoji propitati dinamiku odnosa centra i periferije (Monarhija - Bosna i Hercegovina), pri čemu periferiju i centar ne doživljava kao okamenjene, jednom za svagda date kategorije. Komparativnom analizom osmanske i austrougarske trgovinske politike, nastoji se rekonstruirati kako je tekao proces smjene vlasti, kakav je odnos tradicije i modernizacije, te utvrditi koliko se na polju trgovinskog zakonodavstva ili bar određenih segmenata može govoriti o